

АНАЛИ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Година XIX

Јул — август 1971.

Број 4

ПОРОДИЦА И ПОРЕЗИ

Ни теоретске ни емпиричке финансије нису показале веће интересовање за породицу у ери економског либерализма, који се за социјалне проблеме мало залагао. Тек у новије време порески закони, у низу земаља, створили су климу у којој је породична заједница могла прићи остваривању права која јој припадају у савременом свету. Та је промена следила друштвено-политичке и економске појаве — развој социјалне политике, увођење прогресивне стопе и, што је од посебног значаја, све масовније запошљавање жена у фабрици и професијама. У том историјском тренду порези, кроз своју ванфискалну функцију, утицали су на социолошку и економску улогу породице која је као фактор динамичне потрошње постала у свим срединама знатан етички објекат фискалног реформизма.

Опорезивање породице — по признању многих теоретичара крајње заплетено и полемично питање, којим се доктрина изненађујуће мало бавила — има своју основу у ширем научном проблему правичног опорезивања и персонализације пореза.

Идеологије савременог фискализма груписане су примарно око сложеног аргумента пореских дејстава на расходе, производњу и потрошњу. Али стручне анализе на томе се не заустављају: разматрање принципа рационалне расподеле пореског терета у друштву и надаље је једно од капиталних питања која привлаче пажњу економолога и политичара.

Правичан порез

Порески „идеали“, данас као и раније, траже да порези одговарају постулату општости и једнакости пред порезом. Једнакост и равномерност у оптеретењу — синоним правичности ⁽¹⁾ — значе расподелу терета према

(1) У једном свом раду проф. Merigot (*Justice fiscale: variations sur un thème connu*, R.S.L.F., 1955, p. 58) разликује три типа пореске правичности: 1) п. пореза (*justice de l'impôt*) у смислу оправданости постојавања пореза као институције; 2) п. у порезу (*justice dans l'impôt*) при чему се мисли на равномерну расподелу пореског терета на обвезнике као опште и једнаке обавезе; и 3) п. помоћу пореза (*justice par l'impôt*) где је реч о остваривању у духу социјалне једнакости, помоћу пореза, структурне поделе богатства на друштвене редове (Wagner-ов канон).

пореској способности, коју треба схватити као једнакост у жртви а не у износу. Али шта је правичан порез? Ту стојимо пред тешком недоумицом. Концепт о пореској правичности, као свакој другој, релативан је појам, зависан од политичких и идеолошких схватања, од времена, класе и других момената. Отуда нестабилност и променљивост његова, из којих произилази да савршено правичан порез не постоји, јер правда у расподели пореског терета, по речима *Einaudi*-а, „мери се грубим кантаром ока и руку а не прецизним теразијама златара“ (2).

Визија правичног пореза током своје еволуције тражила је инспирацију у двама схватањима. Једно од њих, субјективистичко, познато је као теорија „размене“. По овој тези правичан је порез код кога је давање опорезнику једнако нематеријалној користи коју остварује кроз јавне расходе. „Субјективно“ је овде што је обвезник тај фактор који на подлози сопственог одмеравања користи одређује границе активности колективитета. Ово учење („граничне корисности“), потекло од аустријске економске школе, данас заступају још неки економисти (*Lindahl*). Њему одговарају пропорционалне стопе и примењиво је у комуналним финансијама, не и ширим територијалним заједницама; јер што битно карактерише установу пореза управо је то, што не постоји мерљив однос између пореза и генералне услуге заједнице.

Објективистичко схватање правичног пореза заступали су нарочито немачки теоретичари; данас се јавља под именом теорије „пореске способности“ и доминантно је у финансијској науци. По овој концепцији порези представљају не „цену“ за јавне услуге, већ суме које су дужни да полажу грађани на основу своје подложности и припадности одређеној држави, која је схваћена као „организам“, са сопственим потребама различитим од потреба њених држављана; величина те новчане „жртве“ у зависности је од величине привредне снаге субјекта која је на објективан и реалан начин изражена у дохотку цензита (3).

Али ако је у првом прилазу казано да доходак одређује привредну снагу обвезника, у другом треба додати да два дохотка, исте величине, не значе увек и две једнаке пореске способности. Поред дохотка и други елементи су од значаја. Не сме се, наиме, занемарити чињеница да је од великог утицаја и трошење дохотка: потребе обвезника и његове породице

(2) *Swift* је од лониста збуњујуће и нерешитивне распре око рационалне расподеле пореза направно сатиру; она је позната слима који се сећају његовог фантастичног „Гуливеровог путовања“. Ту се два професора надмудрују: како одузети од поданика новац а не изазвати њихову срибу. Један је предлагао да грађани порез плаћају на своје мане и пероке, а њихов износ најправичније ће утврдити суседи. Други је тврдио супротно: код људи треба опорезовати врлине духа и тела, и оцену о њима препустити њима самим; врлине части, правичности, мудрости и учености уопште не опорезивати, јер оне су тако посебно вредности да нико не би признао да код другог постоје.

(3) Расматрајући једну оцену Савезног финансијског суда у Немачкој по којој пореску способност, поред реалних елемената дохотка и имовине, треба утврђивати и по личним својствима обвезника: радној способности, вредноћи, пословности и енергији, проф. *Lion* одбацује тезу: да битно субјективне особине обвезникове треба да процењују порески органи; место тих појмова, по њему, треба узети као објективан критериј „привредну снагу“ обвезникову (*Vierteljahresschrift für Steuer- und Finanzrecht*, 1927, S. 565).

играју пресудну улогу. Зато савремена пореска законодавства праве оштру разлику између обвезника појединца и обвезника са породицом: расходи породице за њено издржавање ван сумње умањују порески капацитет оца породице у поређењу са самцем. У колико су веће потребе породице, у толико је мања пореска способност њена. Управо је то један од основних мотива да се за многочлане породице које су, фатално, јаче оптерећене порезима на потрошњу тражи изравнање у блажем третману у области непосредних пореза ⁽⁴⁾. Новијег је датума регулисање начина на који су нормиране пореске обавезе брачних другова, обзиром да је општа појава све већи број бракова у којима оба партнера остварују професијом властити доходак. Уз то деца су посебан фактор сложености овог проблема, зато о деци и њиховом пореском статусу у последње време у низу земаља постоји активна заинтересованост. Најзад, и сама техника захватања пореске супстанце стоји у зависности од структуре породице. Све што је изнето показује од каквог је изузетног значаја, за правилно и праведно опорезивање, породица обвезникова и њен састав.

Персонализован порез

Порезу на доходак не одговарају пропорционалне стопе; пореска способност растући не упоредо са увећањем дохотка већ брже од њега, тражи другу врсту тарифе. Са порастом способности треба да се повећава сразмерно и порез, а порез је „стварно сразмеран тек кад је прогресиван“ (*J. B. Say*). Зато код порезовања породице проблеми се јављају само када је у питању прогресија, јер она је по правилу компонента пореза на дохотак. Мада за равномерно опорезивање породице поред прогресије постоје у пореском арсеналу и други инструменти.

Један од начина остваривања егалитаризма у порезу јесте и његова персонализација, техника која је већ крајем прошлог столећа била усвојена од скоро свих пореских система ⁽⁵⁾. Код личних пореза у обзир долазе субјективни елементи у којима се налази дужник дажбине, а који утичу на његову способност плаћања. Међу тим, елементима на првом месту је породица: о њој се води рачуна нарочито код пореза на доходак, иако има система у којима је она фактор и код партикуларних пореза (Италија).

(4) „Треба се сагласити с тим да су посредни порези антипородични порези. Регресивно дејство које им се приписује заснива се, као што је познато, на искуству да са већим дохотком обично опада и склоност ка трошењу. Но као да није мање тачно и то: да се код дате величине дохотка, са увећавањем породице, смањује штедња, те порези на потрошњу теже погађају велике породице. Истина, ово се дејство, као и регресија дохотка, диференцирањем пореза према квалитету потрошње да ублажити, у неким областима чак и више него накнадити; али овим могућностима утврђене су уске границе (*Pohmer D., Einige Gesichtspunkte zur Familienbesteuerung, FinArch., 1968, Bd. 27, S. 143*).

(5) *Gangemmi L.* у свом делу *«Sistemi finanziari comparati»* (t. I. 1967, p. 99) помиње да је принцип егалитације у пореском праву социјалистичких земаља, ако се упореди са оним у државама Запада, слабије заступљен, а да у том погледу законодавство Југославије чини изузетак (ми мислимо да се то може рећи и за СССР).

Из аспекта породице фискална егализација остварује се диференцирањем обавеза које се постиже на два начина: операцијама са доходком одн. основцом и олакшицама у већ обрачунагом порезу. У пракси постоје оба поступка, при чему неке земље користе један искључујући други, док су негде комбиновани.

А. — *Диференцирање на бази дохотка.* — Принцип квантитативне дискриминације налаже изузимање од пореза минималног дохотка породице (*): дела који је у тој мери низак да је цео апсорбован насušним потребама породичне заједнице. То је релативна и променљива категорија која зависи од разних услова у друштву, али и од буџетских потреба колективитета. Утврђивање њене висине не спада у домен финансијске науке; ипак је њено да нагласи да границу минимума треба толико више подићи колико у односној заједници већи значај имају порези на потрошњу (7). Није мање од утицаја на ослобођени део структура породице: данас постоји сагласност да тај износ треба да буде издиференциран кад је у питању породица са децом, без деце или самачко домаћинство.

Једну варијанту у техници пореског изравнања помоћу дохотка представљају абатмани. Ту се као и код неопорезованог дела врши одузимање од основе; то редуцирање дохотка у фиксном износу спроводи се пре примене пореске стопе на основуцу. Дејство овог одузимања од базе је да се постиже смањење реалне пореске стопе. Данас су абатмани примењени у свим познатим порезима на дохадак (8).

Као инструмент персонализације у пореским системима постоје и дедукције. И овде је реч о фиксним износима који се, поред евентуалног абатмана, одбијају од дохотка пре разреза пореза. За њих је карактеристично да имају изразито персоналну ноту: односе се на лица у породици која би увећала породичне расходе (браком, рођењем детета, ста-

(6) Ослобођење животног минимума од пореза није техничка ствар времена: још код античких Грка било је познато; помиње га Montesquieu тамо где говори о подаци грађана на класе у Атини (*Esprit des lois*, liv. XIII, ch. VII). Исто тако код ванредног пореза «*eisphora*» на имовину, ако је незнатна, била је ослобођена пореза (Sbarounis A., *Andreades-Begründer der Finanzwissenschaft in Griechenland*, 1940, S. 48).

(7) У вези са институтом неопорезаног минимума треба поменути да постоје два супротна типа његова: тзв. „гранични“ минимум и „одбитни“ минимум. Његови ефекти битно се разликују. „Гранични“ карактерише то да доходак који допире до горње границе минимума остаје слободан од пореза, али чим би је и најмањим износом прешао, онда цео доходак улази у основуцу пореза. — Са „одбитним“ је другачије: ту се утврђена сума у виду неопорезаног минимума одбија од дохотка, без обзира на његову величину. Овај последњи облик има ширу примену у пракси (Neumark F., *Theorie und Praxis der modernen Einkommenbesteuerung*, 1947, S., 66).

(8) «*Abatements*» су енглеског порекла. У фин. текстовима често су употребљени у ширем смислу речи: као одбијање од дохотка било по ком основу. — Познати енглески порез на доходак (*Income Tax*) све до 1840. од личних олакшица имао је само неопорезовани минимум од L 150. У 1853. граница минимума снижена је на L 100, услед чега је број пореских обвезника порастао а порез увећан. Зато је новим обвезницима плаћање олакшано на тај начин што су за износ у висини ранијег минимума били ослобођени пореске обавезе. Значи: поред минимума још и „попуст“ у допунском одбијању од основе. Тако је скромно почело; доцније су ти попусти повећавани и смањивани. (Teschmacher H., *Die Einkommensteuer*, HFBWiss, 1926, Bd. II, S. 114).

рошћу) и за свако од њих умањује се основица у висини одређеног износа; њихов ефекат је утолико већи уколико је опорезаников доходак мањи (9).

Б. — *Диференцирање на бази пореза*. — Квалитативна дискриминација пореске способности налази свој израз у диференцирању пореског дуга. Пореска законодавства праве разлику између породица које се издржавају из дохотка оствареног радом (нефундирани доходак) и других које живе од прихода и мовине (фундирани доходак): по правилу радни се доходак опорезује нижим пореским стопама.

С друге стране постоји начин да се постигну резултати слични дедукцијама, реч је о редуцијама. Проузроковане расходима породице, редуције се јављају као пореске олакшице у виду процентуалног смањења пореског износа. За разлику од абатмана и дедукција, који умањују основицу и пре тога што је порез утврђен, редуције се заводе после разреза пореза: обрачунати порез редуцира се за утврђени проценат пропорције или прогресије. Док абатмани и дедукције, својим фиксним износима користе ситним пореским обвезницима, дотле редуције својим пропорционалним стопама веће олакшање доносе имућним цензитима (10).

Изложени методи диференцирања фискалних обавеза из породичних мотива нису свуда на исти начин употребљени: запажено је да немачко и француско пореско право оперишу пре са институтом редуција, док систем абатмана преовлађује у англосаксонском свету (11).

Наводимо и пореско-правни институт мајорације, где се не мисли на санкције за неизвршење пореске обавезе, већ на повећање пореза лицима која су неожењена или разведена, односно породицама без деце. Таквим субјектима поштава се обавеза из сектора непосредних пореза стога што су мање изложени притиску посредних пореза на потрошњу. То увећање пореза узима форму или допунских пореских стопа (нпр. неожењеним лицима порез на доходак увећава се за 25%) или посебно уведене дажбине („порез на неожењена лица”).

Изалагање које претходи показује више ствари: најпре, у којој је мери сложен процес којим се спроводи порески егалитаризам када је у питању породица; затим, да се опорезивање породичне групе рационално организује само преко пореза на доходак (на укупан приход) јер једино њиме се може у потпуности обухватити порески потенцијал опорезаника; најзад, да канон правичног опорезивања тражи у погледу породице посебно пореско уређење које ће узети у обзир све личне и техничке моменте: почев од различитог третмана домаћинства, породице са или без деце, брачних другова и самаца, до употребе инструмената ослобођења и олакшица, диференцираних стопа, мајорација и др.

У даљем излагању дат је компаративни преглед метода опорезивања породице. У пореским системима као носилац пореза на доходак, поред

(9) У финансијском законодавству САД постоје лични «exemptions» и дедукције за „посебне расходе”. Код првих се за сваког члана породице одбија по 600 dol. годишње; за исти се износ повећава ако је обвезник (одн. супруга) старији од 65 година (две трећине ових олакшица отпада на мале дохотке до 5 000 dol. гол.) Међутим, дедукција за „посебне расходе” (стандара) користе само имућна лица: оне стоје у вези са издацима на филантропске и културне циљеве (Brochier H. — Tabatoni F., *Economie financière*, 1959, p. 311).

(10) Duverger M., *Finances publiques*, 1963, p. 393.

(11) Popitz J., *Einkommensteuere*. HRStWiss., Bd. III, S., 422.

обвезника појединца јавља се и породица, пошто и она располаже пореском способношћу, која није само збир способности чланова породице. У оквиру породице, међутим, обвезником може постати или појединац или породична група (брачни другови, домаћинство). Избор међу индивидуом и породичном заједницом за субјекте пореске обавезе оставља за собом привредне, социјалне и правне последице које су карактеристичне за ова два супротна начина опорезивања. Њих треба да анализирамо.

Индивидуално опорезивање

Појединачно опорезивање идентификује се са утврђивањем пореске способности сваког појединог члана породице, при чему се пореске стопе примењују на доходак појединца без обзира на његов породични статус⁽¹²⁾. По тој формули у брачној заједници сваки супруг порески је субјекат и његови лични доходи не сабирају се него одвојено опорезују одговарајућим стопама. На шта се гледа јесте висина дохотка, док је његово коришћење на потребе сопствене или брачног друга ирелевантно. Да ли ће порез бити већи или мањи, зависиће не од тога да ли је обвезник самац или је у браку, већ само је ли доходак евентуално увећан одн. смањен правним актом (уговор о кредиту, запошљању или закупу) између обвезника и породичног партнера. У таквим околностима, искључујући сваки породични однос, полазна тачка при опорезивању је пореска способност субјекта.

Конструкција индивидуалног разреза у односу на породицу има посебне ефекте. Постоји разлика између њега и супротног механизма „заједничког“ опорезивања породице. Код овог последњег је без утицаја на висину пореза како је извршена интерна расподела породичног дохотка на чланове породице; напротив, код индивидуалног опорезивања та расподела није ирелевантна; од ње зависи висина пореског оптерећења појединог члана породице. Исто тако: два брачна пара, са дохотком исте величине и истим породичним теретима, биће различито опорезани ако су им диференцирани извори прихода као и њихова расподела унутар породице.

У систему разреза *a d p e r s o n a m*, у погледу тежине пореског оптерећења, нема разлике између лица у браку и самца. Исто је и са женом, ако је запослена: она је опорезована као и њена неудата колегиница; уопште, жена са професијом третирана је као и свако запослено лице, независно од њеног стања брачности.

Код опорезивања по овом методу од знатног је утицаја тип пореске тарифе. Пропорционалне стопе теретиле би чланове двеју породица, са доходима исте величине, на идентичан начин (сем ако услед уведених абатмана не би настала „камуфлирана“ прогресија). Ако се, међутим, примени глобална прогресија, извесно је да ће различито бити опорезовани чланови

(12) Упореди податке у радовима: Kullmer L., *Ehegattenbesteuerung*, 1960; Oldman O. — Temple R., *Etude comparée de l'imposition des personnes mariées*, R.S.F., 1959; Pohmer D., *Einige Gesichtspunkte op. cit.*, n. nap. 4; Littmann K., *Kritische Marginalien zur Kontroverse »Individuelle Veranlagung oder Haushaltsbesteuerung«*, FinArch., 1968, Bd. 27; Wolkesdorf L., *Die Neuregelung der Ehegattenbesteuerung in der Republik*, FinArch., 1968.

породице у којој је доходак неравномерно расподељен. Међутим, породица као целина у толико ће лакше бити оптерећена у колико су дохоци њених чланова међусобно равномерније распоређени. Највећи терет прогресије поднеће свакако старешина породице који сам располаже читавим породичним дохотком; да терет олакша, морао би извршити пренос фундираних прихода на чланове породице (што не би могао учинити и са нефундираним).

Као и други и овај поступак има и својих квалитета и недостатака. Позитивно је код њега што је технички некомпликован: лакше је спровести разрез пореза код појединца него код породице; сем тога „непосредно из тарифе чита се обавеза појединца“; овде је и дејство прогресије слабије, оптерећење је мање него код заједничког разреза, јер код опорезивања брачног пара по правилу сваки партнер има право на абатман или / и дедукцију.

С друге стране вредност сепаратног опорезивања умањена је тиме што он разбија и парча доходак, те на тај начин редуцира пореску базу, чему додати и могућност пореског обвезника да преношењем имовине на друге смањи производ пореза. Методу се замера да не поклања довољно пажње неактивним члановима породице или тачније, да је порез на доходак усмерен на запослене чланове породице и њихов доходак а не на породицу као целину.

Земље које се служе системом индивидуалног опорезивања малобројне су и већином на другим континентима; то су, примера ради, Аргентина, Бразил, Мексико, Аустралија, Индија, Јапан. У Европи појединачно опорезивање у породици постоји у СССР, Шпанији и Југославији. У неким државама користи се мешовит метод: у Јапану и Израелу дохоци од рада мужа и жене опорезују се одвојено, док се приходи из осталих извора утапају у основицу домаћинства. Исто је са Канадом: правило је сепарација у пријави и разрезу, али „из разлога комодитета“ дохоци супруга, ако су испод 1250 dol., сабирају се ради кумулативног опорезивања; с друге стране, забрањено је изоловано порезовање дохотка једног супруга ако је, непосредно или посредно, у служби другог супруга ⁽¹³⁾.

У Совјетском Савезу „подоходни налог“ је порез на приход од разних занимања и имовине. Обвезници пореза су, по правилу, појединци који остварују приход, сем у пољопривреди где се као обвезник појављује домаћинство („особеност која стоји у вези с тим, што је у условима сеоског живота тешко установити учешће свакога члана колектива у раду на заједничком привређивању и издвојити његов доходак“). Али порез је довољно субјективизиран: постоји неопорезовани део који је издиференциран према

(13) Изложено је како су у Канади ствари стајале у 1959. Међутим, *Комисија Carter*, којој је повесна израда пројекта пореске реформе, крајем 1966 поднела је прло радикалан предлог о изменама у пореском систему (не знамо да ли је озаконен). У њему је предвиђено напуштање традиционалног начина индивидуалног опорезивања и прелазак на антиподни систем групног разреза. Порески обвезник, по предлогу, имала би бити породична заједница, са једном пријавом, једном основицом, једним абатманом. Упрошћење система иде дотле, да би и порез на предузећа имао да се утопи у нови јединствени порез на доходак (Bou-lakia J., *Un système fiscal révolutionnaire*, R.S.F., 1968).

професији; предвиђена су ослобођења у вези са старошћу обвезника и њиховим занимањем, пореске стопе су прогресивне, али благе. Маркантно је да је код овог пореза јасно изражена породична корекција у форми „мајорације“: у СССР је за време рата увелен порез на нежењене, породице без деце и оне са малим бројем деце; стопа му је пропорционална (6%); постоје многа ослобођења (14).

Заједничко опорезивање

Индивидуална ангажованост, о којој је било говора, прва је алтернатива опорезивања породице. По другој, пасивни субјект је породица одн. брачни другови, с том разликом што то није више, као претходна, проста конструкција. Код опорезивања породице као целине постоји више метода од којих су два основна: „по домаћинству“ и „per capita“-метод са својом главном техником „splitting“-системом (15).

Та два метода слични су, али дакако имају и својих посебности. Сличност је у томе што су оба „породично оријентисани“, а то значи оба имају за предмет опорезивања укупан породични доходак; у оба случаја су споразуми унутар породице о радним односима или преноси својинских права неважни, што има за последицу да је порески поступак упрошћен и уплатање у интиму породице избегнуто; најзад, ни у једном се не узима у обзир тип запослења жене, из чега произлази да је брак у којем је жена „само домаћица“ највише фаворизован.

Оно што методе раздваја јесте разлика у правима супруга да располажу доходком породице. По методу „опорезивања домаћинства“ породица (брак) чини једну целину, њу представља старешина домаћинства (супруг) који једини располаже доходком породице: »per capita«-метод, међутим, дели доходак породице између брачника и свакоме од њих даје право да самостално распоређује и користи свој део (половину) доходака. Или — из другог угла гледано — по првом методу брачна заједница узета је као целина, чију пореску способност персонификује отац породице; по другом методу породица (брак) схваћена је као заједница њених чланова у којој сваки од њих са једнаким правима остварује и троши породична средства, стога је пореска способност породице овде изражена збиром индивидуалних способности чланова породице (брачних другова). Ово су само неке крупне разлике иза којих стоји низ потанкости које карактеришу поменуће формације. О њима је реч у даљем излагању.

(14) Злобин и др., *Финанси СССР*, 1967, с. 241. Сличан режим као Совјетски Савез и Бугарска, т.ј. индивидуално опорезивање (изузев код прихода од слободних професија и пољопривреде где је обавезник домаћинство) са системом абатмана и мајорација од 5% за нежењена лица (Ангелов А., *Финансово право на Бугарија*, 1967, с. 310).

(15) Поред литературе у нап. бр. 12 видети: Haller H., *Die Steuern*, 1964; Nöll von der Nahmer, *Lehrbuch der Finanzwissenschaft*, Bd. II, 1964; Albers W., *Die Berücksichtigung der Leistungsfähigkeit in der deutschen Einkommensteuer*, FinArch., 1968, Bd. 18; Binder R., *Das Splitting als Mittel der Ehegattenbesteuerung in den USA*, Fin. Arch., Bd. 17; Techt H., *Die Bundessteuerreform 1954*, FinArch., 1955.

Домаћинство — опорезиви субјекат

Опорезивање породичне групе одн. домаћинства (*imposition par foyer*, *Haushaltsbesteuerung*) метод је који данас примењују порески системи на јвећег броја земаља у свету; у Европи су то: Енглеска, Италија, Белгија, Аустрија, Швајцарска, Холандија, Шведска, Луксембург и др. ⁽¹⁶⁾.

Метод који анализирамо, према поменуће карактеристике (синтетична основа), издаваја се и својом тарифом: прогресијом. Да је пропорционална, између индивидуалног и заједничког метода опорезивања не би било разлике у пореском ефекту; међутим, када се на кумулативну основу примене стопе прогресије, већ по дефиницији, опорезивања „по домаћинству” тражи од чланова породице већи порески напор него метод индивидуалног опорезивања. Правило је, међутим, да тако поопштење терета за породицу буде ублажено признавањем олакшица: принцип опорезивања „по домаћинству” уvek је праћен установом фиксних абатмана или / и дедукција у корист припадника породице.

Поставило се питање је ли оправдано да домаћинство буде оштрије порезовано од брачних другова, узетих изоловано? Већина доктринара дала је позитиван одговор: у начелу, тврде они, пореска способност породице већа је од пореске снаге њених чланова, јер заједнички живот чини да се у породици остварују знатне уштеде (заједничко становање, исхрана у породици испомоћ жене и др.) ⁽¹⁷⁾, услед чега је и пореска способност брачног пара већа у поређењу са самачки вођеним домаћинством; поред тога што заједница у којој оба супруга долазе до прихода манифестује већу привредну сигурност. Има аутора који са скепсом гледају на ове „уштеде” (Kullmer). Где су уштеде — питају они — када су двоје младих, који „кућу куће”, изложени увећаним расходима за постизање породичног стандарда или одговарајућих инвестиција или пак за принове у деци — расходима које као целибатери нису познавали? Као што је савршено могућно да самац који располаже истим дохотком као и брачни пар, буде од њега привредно и порески способнији. *Quid est veritas?* Овде је доиста тешко бити аподиктичан. Изгледа стога прихватљив предлог (Albers) по коме за прве 2—3 године брачнике треба опорезовати „индивидуално” (лакше) па тек после прећи на метод „по домаћинству” (теже).

⁽¹⁶⁾ У фискалном законодавству појам „домаћинство” на разне начине је објашњаван, те је у праву *Сердар В.* кад каже: „у домаћинству се тако комплицирано испреплићу економски и животни односи сродства да је немогуће дати једнообразну дефиницију домаћинства”. Али је извесно да је се у ранијим пореским системима инсистирало на сродству лица које живе заједно и издржавају се из средстава домаћина, а да је у новијем законодавству нагласак на економском фактору. Домаћинство је група лица чији је циљ подмиривање заједничких потреба. Док је породица друштвена група чији су циљеви биолошки, домаћинство је економска заједница, чији чланови заједнички станују и заједнички троше заједничка средства. Ову дефиницију прихвата и званична статистика, при чему прави разлику између: 1. самачког домаћинства (само један члан); 2. породице у ужем смислу (брачни пар; родитељи и деца); 3. породица у ширем смислу (лица у сродству са старешином домаћинства) и 4. не-сродничко домаћинство (лица која нису у сродству, али живе у економској заједници (в. *Младеновић М.*, *Увод у социологију породице*, 1969, *passim*).

⁽¹⁷⁾ „Може се рећи да се из уштеда, на основу заједничког газдовања у домаћинству, ствара допунски реални доходак” (*Haller*).

Због његове комплексне употребе у пракси, због издиференциране тарифе, разних дискриминација, корекција и динамичног законодавства метод заједничког опорезивања је сложенији од других метода и зато заплетенији: његове позитивне и негативне особине чине да је такорећи мали подвиг већ и профил му скицирати. Ипак, у пар потеза, то покушавамо.

Од квалитета треба поново навести његову издашност: због проширене базе опорезивања и увођења прогресије он даје више од индивидуалног метода, њиме се од свих метода остварује највећи фискални производ. Из истог разлога Немачка га је кроз цео XIX век, и са прекидима све до недавна, имала у свом пореском систему.

Неки аутори истичу и његов једноставан разрез: број обвезника, у поређењу са индивидуалним методом, редуциран је додавањем прихода супруге и малолетне деце дохотку „хранитеља” који подноси сада само једну пријаву: моменат који много значи за праксу многих земаља ⁽¹⁸⁾.

За разлику од претходног модела где пореско задужење зависи од тога да ли је породични доходак остварен од брачног пара или од целибатера, и како је извршена подела дохотка на чланове породице, код овог метода ти елементи немају значаја за висину пореза. Ова разлика губи се, међутим, у домаћинству у коме отац породице сам остварује доходак: у том случају пореска снага домаћинства идентична је са пореском снагом ствараоца дохотка ⁽¹⁹⁾. Ако се дода да систем заједничког разреза онемогућава да се деобом дохотка у породици изигра маргинална стопа прогресије; да се подношењем само једне пријаве елиминише могућност дискриминације између супруга, као и да супрузи постају узајамни јемци за пореска дуговања — онда се има глобалан преглед основних предности опорезивања „по домаћинству”.

Пракса неких земаља показује да су слабости његове углавном у питањима која се односе на састав породице, композицију и висину њеног дохотка и, на проблем инциденце којој подлежу супрузи. Овде износимо искуства система који се користе овом методом опорезивања.

1. Б р а ч н и д р у г о в и. — Упоредбењем овог метода са претходним није тешко утврдити разлике међу њима. Тако, код појединачног опорезивања, ако у браку једино муж остварује доходак док жена „води кућу” муж ће, услед прогресије, бити теже опорезован него кад оба супруга остваре дохотке исте величине. Са разрезом „по домаћинству” неће бити тако: у браку у којем само један супруг зарађује не погоршава се порески притисак; али ако оба брачника стварају доходак онда постоји случај тежег опорезивања. Оно ће бити најтеже када су удели супруга у реализацији породичног дохотка једнаке величине; у колико се њихови уломци у дохотку неравномерно умањују, у толико ће и порески терет бити све мањи, с тим да најмањи буде када породични доходак ствара само један супруг ⁽²⁰⁾.

(18) Bühler O., *Lehrbuch des Steuerrechts*, Bd., 1927, S. 125; Lampe A., *Einkommensteuer*, WBVolkswirt., Bd. I. 1931, S. 610.

(19) Pohmer D., *Einige Gesichtspunkte*, op. cit. S. 186.

(20) Kullmer, L., op. cit., S. 82, nap. 54; Wolkersdorf L., op. cit. S. 89; Albers K., op. cit., S. 436; Oldman — Temple, op. cit., S. 558.

Питање: под којим би условима брачни другови били најблаже опорезовани? Једино када стопе не би биле прогресивне; али савремена законодавства нормално не предвиђају пропорцију код опорезивања домаћинства: тарифа је свуда прогресивна. Само, прогресија не сме бити нарочито оштра, у противном морао би се прихватити систем појединачног разреза. На том историјском развоју заснива се и прелаз, у неким земљама, на блаже режиме индивидуалног разреза односно »*per capita*«-систем (Немачка) ⁽²¹⁾.

Нотирати и то: при тарифи прогресије супрузи као домаћинство не морају увек бити теже опорезовани по што би били у систему индивидуалног разреза. То јасно показује компаративна студија Olden-Temple-а износећи да постоје две супротне праксе: негде је за супруге тежи метод „заједнице“ а негде је такав индивидуални разрез. Објашњење је у специфичној социјалној тенденцији пореског законодавства. У Шведској, на пример, пореско оптерећење зависи од нивоа прихода: муж и жена који располажу малим дохотком (али само тада!) опорезовани су блаже него да су третирани подвојено. У Немачкој, пре рата, супрузи заједно нису плаћали порез на доходак у већем износу него што су терећени појединачно, пре ступања у брак. У САД и Холандији је за брачни пар индивидуално опорезивање теже од заједничког. У наведеним примерима огледа се тенденција заштите брака. Само, то је појава спорадична, јер — подсећамо — тенденција је у свим системима да уједињена пореска снага нормално буде теже опорезована од појединачних (Шведска, Јапан, Енглеска). При том наведена студија нарочито наглашава: „нигде у свету домаћинство није теже опорезовано него појединац чији је доходак исте величине“ ⁽²²⁾.

2. Ж е н а. — Мање је униформан од начина опорезивања брачних парова метод по коме се жена-супруга опорезује. То се тумачи разним ситуацијама у којима се она може затећи. Све зависи од њеног положаја и права у породици и изван ње: у породици супруга може бити у кући „само домаћица“ или изван ње имати професију и лични доходак, ако је неудата може бити запослена или не бити. Фискални закони су жену, из историјских, економских и социолошких узрочних мотива у тим њеним посебним статусима на различите начине третирали; мање одн. више повољно са гледишта породичних интереса.

У системима где важе опорезивање „по домаћинству“ општа је пракса да су удате жене, које кроз запослење изван дома зарађују лични доходак, порески неповољније третиране (због збирне основице и прогресије) од сво-

(21) Klein Fr., *Bundesverfassungsgericht und Ehegattenbesteuerung*, FinArch., 1957/58, Bd. 18, S. 259. — У једној француској дисертацији о истом питању наведено је да су за време рата у Француској два крупна разлога одвела индивидуалном разрезу: 1) због високих прогресивних стопа метода „по стјништу“ проузроковао је тешко оптерећење великих породица, које су већ трпеле притисак пореза на потрошњу; 2) исти метод фаворизовао је незаконите бракове, јер у конкубинату се признавала два абатмана у виду неопорезованог минимума, док у браку само један абатман и породичне дедукције (Loup Ed., *La règle de l'imposition par foyer*..., Ghesse Toulouse 1942, p. 17).

(22) Природно: самац је економски јачи, располаже већом пореском снагом јер су изостали трошкови који терете породицу (Oldman-Temple, *op. cit.*, п. 563). За САД в. Schoup C., *L'imposition des revenus des personnes physiques aux Etats-Unis*, R.S.L.F., 1958.

јих неудагих а запослених другарица које су са истим доходком индивидуално опорезиване ⁽²³⁾.

Међутим, тако поштрено оптерећење прихода жене остварених у радном односу или слободној професији обично се ублажава на два начина: или издавањем жениних прихода у засебну основицу, или признавањем посебних дедукција. Први случај предвиђен је — то је поменуто — у законима Израела и Јапана. У САД решење је нађено на другој страни: по једном пропису из 1954. обвезник савезног пореза на доходак, чија је жена запослена ван куће, има право на смањење дохотка за износ трошкова за чување деце млађе од 12 година (одбија се 600 dol. али само ако доходак супруга не прелази 4.500 dol. годишње). „То је несумњиво најхуманија и најважнија дедукција која се могла учинити да би била ублажена фискална дискриминација између жене која има запослење и оне која остаје у кући (Lauré) ⁽²⁴⁾.

Ван сумње је благодоклони однос према жени која зарађује у служби или слободној професији израз правилне и напредне пореске политике. Запослена жена данас је „неопходна фигура привредног живота“ и занемаривање њених фиксалних интереса у поређењу са оном женом која остаје по страни друштвених збивања било би и асоцијално и неекономско понашање ⁽²⁵⁾.

Шта, ако жена не зарађује већ остаје као домаћица у кући: је ли порески капацитет таквог домаћинства исти, мањи или већи од оног у породици где је жена запослена; и да ли таквој жени треба ускратити право на дедукцију, како би остала у кући ради васпитања деце („едукациони принцип“)? Ни на овом плану законодавства нису хармонизирани. Доктрина још мање. По неким ауторима жена у кући увећава породични доходак: „слободно време — стоји код Hallera — припада ретким (економским) добрима која су од значаја за подмиривање потреба“; значи, незапослена супруга већ својим слободним временом увећава пореску способност домаћинства јер задовољава, као што би и зарадом, потребе породице ⁽²⁶⁾; теза која води праву жене, и када не зарађује, да тражи олакшице. Постоји и друго гледиште на ствар. Binder наводи један законски пројекат у СР Немачкој из 1965. по коме доходак породице, и кад је уве-

⁽²³⁾ Овој општој пракси приговорено је од стране политичара и друштвених организација (Немачка) да је груба неправилност опорезовати удату жену теже од неудате; по што је ступањем у брак два лица која су запослена увећан њихов порез у ствари је „казнени порез“ који може негативно да утиче на закључивање брака (Binder R., *op. cit.*, S. 266).

⁽²⁴⁾ Исту привилегију за жене у Холандији захтева и проф. de Langen у свом чланку „The assesment of members of one household“ (Public finance, 1956, p. 140).

⁽²⁵⁾ Запажено је да и сама стабилност брака стоји у вези са пореским оптерећем жене. Једна студија немачког Савеза пореских обвезника показује: да је у једном периоду индивидуалног опорезивања у Немачкој (1921—1930) број разведених бракова био опао; када је 1934. враћен стандардни систем опорезивања „по домаћинству“ јасно се оцртала тенденција ка порасту развода бракова; када је после другог светског рата поново уведен поступак индивидуалног разреза број развода апсолутно и релативно је опао (Kullmer L., *op. cit.*, S. 30).

⁽²⁶⁾ Haller M., (*op. cit.*, S. 45, 62). Истог је мишљења и de Langen (*op. cit.*, p. 45) за кога нецртањена активност жене у домаћинству представља значајан елемент у једигинијем задовољавању потреба, а тиме је повећана и пореска способност породице.

ћан радом жене у кући, не треба да буде теже оптерећен, ни да користи дедукцију⁽²⁷⁾.

3. Деца. — Квантитативни израз дохотка не илуструје у потпуности пореску способност. Породица са много деце порески је мање способна од самца са дохотком исте величине, јер потребе породице расту са бројем деце; к томе оне су другачије од потреба одраслих и зависне од старости деце. У свим савременим пореским системима узима се у обзир оптерећење породичне групе које долази од броја деце. Отуда зхатева за увођењем олакшица чија величина, међутим не мора стојати искључиво у сразмери са реалним расходима на децу, већ и са користима које од њих породица има: нису деца увек само терет за њу (пољопривреда).

Приходи деце припадају се (с рећим изузецима — САД) заједничком дохотку родитеља, али не сви, реч је о приходима малолетне деце, и не увек, јер приходи који су добивени у радном односу, из техничких разлога, одвојено се разрезају. Што се у индивидуалну основицу не уносе и остали приходи деце разлог је што та средства родитељи користе, делом у целини, њиховом издржавању; поред тога што би засебна основица за све деце приходе могла изазвати код родитеља евазионе намере да преношењем прихода на децу умање базу опорезивања.

Олакшице које се односе на приходе деце јављају се у форми абатмана и дедукција или пак класираних пореских стопа: методи који нису униформно заступљени у пракси; примери то могу да потврде.

Шведска користи систем „заједничке“ основице, али у доходак домаћинства не уносе се приходи деце. Но и поред тога отац породице има право на дедукцију за издржавањем малолетника: мању (до 800 шкр.) ако станују у породици, и већу (до 1.000 шкр.) ако живе изван ње. И жени, ако је у радном односу а има малолетно дете, припада дедукција у висини од 20% остварене зараде (највише 1.700 шкр.). Ово је накнада за увећане расходе у породици где су муж и жена запослени; међутим, ако се деци доделе „дечји додаци“ право на олакшице престаје⁽²⁸⁾.

Наспрам овог доста скромног система олакшица за децу стоји Холандија, земља где је смисао за социјално-политички метод опорезивања ванредно развијен; има се утисак да у овом погледу Холандији ни једна друга земља није равна. Овде се олакшице спроводе и методом пореских стопа и абатманима од основице. Обвезници пореза на доходак подељени су на групе (самци, супрузи без деце, са два детета, са петоро деце; градација код абатмана иде и до 10 деце). Стопе су регресивне и скалиране према броју деце (најбољи порески третман за децу!)⁽²⁹⁾.

И у Швајцарској где су лични порези (на доходак, на имовину) уређени на принципу „глобалне основице“, породична переквација остварује се олакшицама за децу. Порез за „народну одбрану“ (т.ј. савезни по-

(27) Binder R., *op. cit.*, S. 274.

(28) Institut »Finanzen und Steuern«, Wirtschaft und Finanzen im Ausland: Schweden — Heft 66, 1963, S. 42; Gangelmi L., *Sistemi, op. cit.*, T. II, p. 449.

(29) Примера ради: према тарифи из 1956, за породични доходак од 10 000 фл., стопе су износиле: за самце 26%, за брачни пар без деце 16,03%, за брачни пар са 2 детета 12,95%, за брачни пар са 5 деце 6,57%. Схему абатмана не наводимо из техн. разлога (Morselli-Trotabas: *Enquête sur les tarifs d'impôt*, 1964, p. 254.

рез на доходак) предвиђа дедукције за свако дете млађе од 18 година. Исто тако кантонални порези на доходак, поред минимума за егзистенцију, садрже и породичне дедукције: у кантонима Basel и Luzern у сталном износу независно од броја деце; док су у већини кантона (у циљу стимулације natalитета!) прогресивне према броју деце (копија француске праксе) ⁽³⁰⁾.

Као инструмент заштите породице, дедукције и редукције (ове последње у неким швајцарским кантонима, и раније у Француској) обилно су коришћене у савременим фискалним системима. Без потребе за набрајањем, помињемо да их практикују и наши суседи: Италија, Аустрија, Грчка ⁽³¹⁾.

На крају да додамо и податак: да у многим законодавствима пореска ублажења користе не само младима већ и старијим особама које су на старању домаћинстава ⁽³²⁾.

Прелазимо преко једне варијанте „заједничког“ разреза, да бисмо упознали једну процедуру која може јаче да заинтересује: сплитинг-систим. Воаријанта је у проблему олакшица: речено је да су оне код опорезивања „по домаћинству“ представљене фиксним ставовима; код варијанте, међутим, порески одбици који се признају жени прогресивни су и у случају да маргинална стопа буде висока, резултат би могао бити тај, да увећање пореза настало услед брака буде олакшицама сасвим елиминисано ⁽³³⁾.

„Splitting“ систем

И сплитинг је вид „породично оријентисаног“ опорезивања, али посебне врсте; припада »рег сапита«-методу, јер у оквиру домаћинства у породичном дохотку види не глобалну основицу, већ збир њених делова на располагању чланова породице; функционише само ако је у примени прогресивна тарифа.

(30) Дедукције се у извесним кантонима смањују када доходак расте; у другим дају се за децу и преко 18 год. када су на школовању (Laufenburger H., *Economie des finances suisses*, 1961, p. 170, 286).

(31) У Италији систем олакшица нарочито је развијен. оне постоје и код партикуларних и код допунског глобалног пореза; заступљене су широкогрудо све врсте олакшица. Тако, код пореза на укупни доходак породице са седморо деце и више имају право на неопорезан износ од 5 мил. Lit., уз то још и на дедукцију од 50 хил. Lit. за свако дете на терету. — У Италији постоји и један порез назван „породични порез“ (*imposta di famiglia*). То је, међутим, порез комуналних тсла. Сличан је државном порезу на доходак, али различит по томе што је домаћинство овде шире схваћено: обухвата сва лица која припадају истој економској заједници (као код нашег сеоског домаћинства). Код овог пореза пада у очи неопорезани минимум који је варијабилан (према броју становника у општини). Породице са више деце и овде имају право на знатне попусте (Fontana e u., *Fiscalité européenne*, t. I, pp. 616, 649).

(32) У кантону Zürich за старије од 65 год. принаје се посебна дедукција; у Француској лица преко 70 год. уживају изузетно пореско уређење; у САД таквим особама припадају олакшице које импресионирају. Проф. Schoup је једном изјавио да амерички порески систем фаворизује старији свет на штету младих. Зашто? . . . „јер млади немају искуства за одбрану своје ствари пред конгресменима и сенаторима чију пажњу ваља привући, и не само да не треба очекивати да се ова традиција измени, већ нека не изненади ако фаворизовање старијег свста, захваљујући ефекту чудотворних лекова, у још већој мери порасте (Schoup, loc. cit., p. 14)

(33) Види: Kullmer, op. cit., S. 60.

Техника сплитинга (делен-а) је проста: састоји се у томе што се дохоци брачних другова најпре сједине у јединствену масу, која се затим подели 50 : 50 и на те половине примени одговарајућа прогресивна стопа (из нижег ступња скале), да се најзад сабирањем обрачунатих износа добије коначна сума пореске обавезе. То је тип „брачног“ (америчког) сплитинга где се у обзир узима доходак само мужа и жене; верзија „породичног“ (европског) сплитинга је шира: у новчану масу он уноси и приходе деце и његов делитељ није више 2 него 3 или 4 и већи, у зависности од броја деце (34).

Сплитинг, за сваког супрута (дете), допушта претходно одбијање абатмана али обично не и дедукције, јер он сам идентификује се са олакшицама, будући да не само што се прогресија не јавља у својој првобитно вишој стопи, већ је порез ублажен и тиме што се метод сплитинга активира кад и само један супруг ствара доходак.

По својим економским консеквенцама сплитинг, због умањене основне стопе из нижег ступња прогресије, представља за супругу блажу форму опорезивања и од самог „индивидуалног“ метода. Уз дате стопе прогресије испољава се као најповољнији начин опорезивања за домаћинство (35). Упоредан са другим методима фаворизује закључивање брака и олакшава егзистенцију породице не само својим нижим оптерећењем, већ и тиме што се пореска способност брачних другова утврђује независно од тога да ли је доходак остварен од једног или оба супрута, а то из друштвеног аспекта није без значаја, јер нпр. дозвољава жени да се „посвети кући и деци“.

Принцип сплитинга омогућава остваривање и других циљева фискалне политике као: а) лица и ако у браку нису теже оптерећена од оних, са истим збирним дохотком, изван брака; б) спречено је изигравање пореске обавезе разним трансакцијама о раду или преносу имовине између чланова породице; в) техника опорезивања је лака: постоји само једна пореска пријава, поступак утврђивања обавезе не тражи рад органа (тако осетљив за обе стране) на испитивању личних услова у породици; итд.

Али и сплитинг „има своје инвалиде“. У режиму сплитинга фаворизована је брачност али дискриминасана инокосност: због посебног метода обрачунавања пореза самац је теже оптерећен од брачника. „Порески обвезник који је ожењен — наведено је за амерички сплитинг — може у сваком ступњу прогресије да заради управо два пута више него други обве-

(34) Сплитинг, нормално, не треба да користе лица која су изван брака (две сестре или два брата, сестра и брат) иначе би пореске бенефиције које пружа биле злоупотребљене од група које би се из опортунитета могле формирати.

(35) Упростићен пример функционисања америчког сплитинга (Esser-Merten, *Steuern in SAD*, S. 29) изгледа овако:

(а) год. доходак оба супрута	8 000 dol.
	14 000 —
	22 000 —
утврђивање основнице: 22 000 : 2	11 000 —
обрачун пореза 2 × 30,20	6 040 —
(б) обрачун пореза „по домаћинству“	8 380 —

зник, пре но што буде погођен вишом стопом прогресије". Сплитинг, дакле, дејствује као „казнени“ порез за нежењене ⁽³⁶⁾.

И још нешто: сплитинг може неповољно да утиче и на расподелу пореског оптерећења у породици. Један пример из литературе: „да домаћинство добије из једног извора доходак од 200.000 DM годишње“ (*Littmann*, 182). У случају породичног сплитинга са 4 члана, фиктивна основица за сваког члана износила би 50.000 DM; међутим, стварна међуподела дохотка у породици могла би бити сасвим друга: 150.000 DM, 25.000 DM, 15.000 DM, 10.000 DM. Применом сплитинга на сваки идеалан део дохотка отпадао би једнак износ пореза, али би чланови породице на стварне делове дохотка имали, услед прогресије, да поднесу различите терете: обвезник са 150.000 DM мањи (јер обрачунат само на 50.000 DM) онај са 10.000 DM знатно већи од фиктивне квте. Такве аномалије могле би се отклонити увођењем „модифицираног“ сплитинга (код брачног сплитинга не 50 : 50 него 60 : 40 или 70 : 30) односно корекцијама помоћу разних попуста и ублажења.

Како се социолошки презентира сплитинг-систем; ко у домену пореза на доходак стварно извлачи користи од таквог механизма? Пре свега они који ступају у брак, јер су датле по индивидуалном разрезу носили тежи терет. И брачни другови — то је већ истакнуто — налазе свој интерес у сплитингу. Оптималан ипак резултат остварује жена у браку, запослена или не: јер захваљујући нижој стопи сплитинга њен део дохотка је сада задужен мање но што је био у систему „заједничке“ основице. Питање је како удата запослена жена пролази у овом режиму. Жена са професијом у поступку „по домаћинству“, са њему својственом тарифом, изложена је тежем пореском притиску него жена запослена која није у браку. Са сплитингом је, по правилу, обрнуто, сплитинг води значајном снижењу обавезе удате жене (раднице, службенице), док неудату запослену оставља са већим теретом. За овако незавидно стање неудате посленице излаз се тражи у издавању њеног дохотка у засебну основицу ⁽³⁷⁾.

Сплитинг је нов механизам у савременом фискализму: датира из поратног периода. За сад га користи само пар земаља — САД, СР Немачка и Француска — но, нема знакова да се у осталим земљама запажа нека журба да ту технику опорезивања и саме прихвате.

1. — САД су прве увеле »splitting of income« у 1948: дотле је преовлађивао режим „индивидуалног“ опорезивања, јер се сматрало да праву пореску способност имају само чланови породице и да тек они заједно представљају способност породичне заједнице. Прелаз на нови систем извршен је не из фискалне целисходности већ из политичког опортунизма; условило га је федеративно уређење Сједињених Држава. Пре реформе уставни неких савезних држава предвиђали су за супруге правни режим „имовинске заједнице“ и њено опорезивање код једног супруга; режим који у другим државама није постојао. САД су стога имале два паралелна система опорезивања породице. Током 20-их и 30-их година »Community-Property-

(36) *Albers W., op. cit.*, S. 442. Узгред наглашавамо да инокосни обвезник пореза на доходак који компаративно лошије пролази у сплитинг-разрезу у новлашћеном је опет положају у систему „по домаћинству“.

(37) *Jecht H., op. cit.*, S. 47.

„States« успеле су да им Врховни суд одобри употребу и другог метода опорезивања: сплитинга. За време другог светског рата у њихов је табор прелазило све више држава, како би предности „подељеног“ разреза обезбедиле свом становништву, које је подносило високе стопе ратних пореза. Знатне разлике које су тако створене у опорезивању савезном доходаринском законодавац је уклонио на тај начин што је праксу сплитинга протерао на целу територију САД.

Амерички сплитинг има својих оригиналности. На пример, није обавезан: остављено је да обвезник бира између сплитинга и „појединачног“ разреза (чува се традиција!). Онда: доходак малолетне деце не уноси се у масу; отуда још увек је остварљиво да пореска давања родитеља буду умањена преношењем прихода на konto деце (што у немачком и француском систему није могућно ⁽³⁸⁾).

Систему сплитинга није стран феномен дискриминације. Случај запослене жене: као обвезник она је у бољем положају од своје неудате колегинице, али у горем у односу на „жену домаћицу“, која радом у домаћинству стварно увећава породични доходак за део који се не опорезује (доходак запослене жене цео се опорезује); док је с друге стране запослена жена најчешће принуђена да плаћа помоћницу због деце и куће, што такође погађа њену пореску снагу (овако ослабљену позицију запослене супруге један пропис из 1954. исправио је, о чему је напред већ било говора).

Но, ни дискриминисани семац није „пуштен низ воду“: прописи из истог периода признају му разне олакшице које га изједначају у правима са једним од супруга који бенефицира сплитинг: обудовљени супруг, са једним дететом, овлашћен је да користи ранији сплитинг још за две године после смрти брачног друга.

Оштра критика која се упућује америчком сплитингу односи се на дискриминацију малих породичних доходака у пореском третману: они знатно заостају иза средњих и великих доходака које сплитинг повлашћује значајним попустима. Док је по тарифи из 1954. доходак брачног пара од 5 000 dol. кроз сплитинг остваривао уштеду од 4,5%, дотле је она код дохотка од 10 000 dol. 15,8%; код дохотка од 25 000 dol. 28,8%. Ово дефаворизовање малих доходака „уграђена“ је слабост америчког сплитинга, с њом се свет мора мирити и једина је „утеха“ што око 84% свих пореских пријава потиче од породица чији је доходак испод неопорезованог износа. ⁽³⁹⁾

2. — Принцип „заједничког“ опорезивања је у традицији пореског права Немачке: још од пруског класног пореза из 1820. породице су тамо биле опорезиване „под домаћинству“. Тај принцип постао је норма у савезном порезу на доходак који у §26 закона предвиђа опорезивање дохотка брачних другова и деце са олакшицама за сваког издржаваног члана домаћинства. У једном спору (који бележи датум у аналима немачке пореске јуриспруденције!) између пореске администрације и немачког Уставног суда, начело „Zusammenveranlagung“ уступило је место „per capita“ — методу: одлуком од јануара 1967. Уставни суд је „заједничко“ опорезивање супруга прогласио неуставним и ништавним. Истовремено се изјаснио за

(38) Binder R., *op. cit.*, S. 268.

(39) Binder R., *ibidem*, S. 271.

принцип индивидуалног „лакшег опорезивања“ с обзиром да је „заједничко“ услед оштрине прогресије угрожавало интересе породице и стога било у супротности са чл. 6 Савезног устава, који предвиђа заштиту брака и породице. Као компромисно решење СР Немачка је увела октобра 1958. сплитинг.

Уставни суд је још једном интервенисао. Репформа из 1958. била је увела „породични“ сплитинг (родитељи и деца); новом интервенцијом Суда у 1964. сплитинг је претворен у „брачни“, јер од тада приходи деце опорезују се одвојено од прихода родитеља⁽⁴⁰⁾.

Жена користи сплитинг у Немачкој, као што је то и са његовим америчким узором, и када је само муж остварио доходак; супрузи и овде могу бирати између „рег сарџа“ и „сепаратног“ разреза (у овом случају сваки брачни друг има право на половину одбигка на име издржавања деце; (могли бисмо навести и низ других сличности између ових формација истог шаблона).

3. — Порези у Француској у прошлом веку били су претежно објектне садржине; револуција од 1789. у којој су постали одлучно је укљонила онај лични елеменат у њима који је на свој начин карактерисао порезе „старог режима“ (плаћао их трећи staleж, док је племство и свештенство било ослобођено пореза); у њима није прављена разлика између пореза према пореклу прихода (од рада, капитала) нити су породични услови обвезника узимани у обзир.

Персонализација пореза у Француској почела је са увођењем пореза на доходак у првом светском рату. Из тог периода потиче опорезивање „по огњишту“ (par foyer). Отада се породици у погледу пореза поклања велика пажња. Ванфискалне мере које су предузимане у оквиру пореских реформи (породичне алокације, премије за прворођено дете, накнаде трудницама и др.) имале су за циљ да допринесу борби против денаталитета, од кога је Француска озбиљно трпела све до последњег рата. (41) Серија свих ових акција, које ипак нису довољно обезбедиле „породично уређење“ пореза употпуњено је крајем 1945. увођењем једне врсте сплитинга, која је добила име »quotient familial«, (тј. породични количник или у слободној интерпретацији „систем удела“).

„Quotient familial“ је метод наплате садашњег „пореза на доходак физичких лица“ који је индивидуализован. Систем „по огњишту“, нормиран у чл. 6 Општег пореског кодекса, предвиђа синтетичну основицу за све приходе породице (осим прихода жене која је разведена или одвојено живи од мужа и прихода деце која имају личну зараду).

Механизам система „удела“ у томе је: што се нето глобални доходак породице подели на одређени број „удела“ (parts) применом „породичног количника“ према стању у породици (самац, брачни другови) и породичним теретима (деца, родитељи); затим се одговарајућом прогресивном стопом утврди износ пореза за сваки удео и, на крају, множењем удела добије бруто износ пореза.

(40) Vogel Kl., *L'influsso delle giurisprudenze della Corte Costituzionale sul diritto tributario vigente nella Rep. Fed. Tedesca*, Riv. dir. fin., 1968, t. I, n. 12.

(41) Фискалну апаратуру у циљу јачања natalитета сем Француске користиле су и друге земље: нпр. неки кантони у Швајцарској (Laufenburger, 287); у Немачкој за време хитлеризма порески закони из 1934 и 1939 били су инструменти популационе политике (Kullmer, 18).

Регистар удела који су сада у важности овај је (скраћено):

— самац, лице разведено или обудовљено, без деце	1 удео
— лице у браку без деце, самац одн. лице разведено са 1 дететом	2 „
— лице у браку или обудовљено са 1 дететом, самац одн. лице обудовљено са 2 детета	2,5 „
— лице у браку или обудовљено са 2 детета, самац или лице разведено са 3 детета	3 „
— и т.д. (повећање од 1/2 удела за свако дете)	

Ова схема представља само један елеменат израчунавања „удела”: да се дође до бруто износа пореза који га терети треба још применити стопе из глобалне прогресије: оне се крећу од 5% за уделе од 2 500 фр. па до 65% за уделе преко 72 000 фр. Чињеница да „фискално огњиште” формира и лице које је целибатер (са 1 уделом) чини да „систем” таквом обвезнику не доноси неко пореско олакшање.

Изједначењу породичног дохотка доприносе и други видови олакшица: за утврђивање нето износа пореза спроводи се редукција од 3%, на коју имају право радници, службеници и пензионери, сем тога мали доходи (до 70 фр. по уделу) имају право на ослобођење (*décote*) с обзиром да у Француској сада не постоји неопорезани минимум.

Наш текст изоставља низ других олакшица и отежица (у вези са величином дохотка, старошћу обвезника и сл.) јер би такав материјал прешао замишљене границе овог написа.

Органски повезане мере породичног уређења пореза на доходак чине да је породица у Француској, и поред заједничког порезовања, социјално третирана: „систем удела” одговара начелу правичног опорезивања јер исти животни стандард обезбеђује и самцу и обвезнику оптерећеном породицом. Овај модел разреза по неким ауторима породицу чак привилегује јер код великих доходака растерећење је осетно ⁽⁴²⁾. Отуда и захтев да систем „количника” буде постављен депресивно у односу на доходак ⁽⁴³⁾.

Реч на крају

Само ланци данас мисле да порези постоје једино ради прибављања средстава држави. Заблуда. Као што је то и теза да једини задатак порези имају да ограниче куповну снагу појединца. Порези, у ствари, имају ван-фискалне функције, и то читав низ: социјално-политичка међу њима је она која у нашем времену доминира пореским системима. Опорезивање породи-

(42) Ефекат овог система постаће јаснији из једног примера (Duverger, *Finances publiques*, 1963, р. 552). У њему се упоређује ситуација самца и оца породице са 4 детета. Код истог дохотка од 10 000 фр годишње за самца ће порез износити 1732 фр., а за оца породице 500 фр.: значи, он ће на дсцу моћи да утроши више 1152,5 фр. Код укупног прихода од 40 000 фр целибатер ће платити порез у висини од 15407,5 фр. а отац породице 6930 фр. Овом обвезнику држава „поклања” 8477,5 фр. за издржавање дсце.

(43) *Lauré M., Traité de politique fiscale*, 1957 р. 138.

це је само један од аспеката социјалне природе савременог фискализма: порез је постао значајан фактор социјалне реформе.

Пресек кроз типологију метода порезовања породице индицира степен пажње којом савремено пореско законодавство окружује породицу. Из упоредног прегледа у нашем материјалу добива се утисак да „индивидуални“ разрез — стара и конзервативна формула које се, претежно, придржавају земље са екстензивном привредом — не пружа бољу заштиту породици од других метода опорезивања. Напротив, синтетично оптерећење које је прихваћено у знатно већем броју земаља, ближе је остварењу начела пореске способности, јер признавањем многих, често импресивних, олакшица у форми абатмана или сплитинга, обезбеђује породичној групи компензацију за све веће терете које у националним привредама стварају посредни порези.

У дилеми избора међу двема варијантама „заједничког“ порезовања посебну пажњу привлачи систем „по домаћинству“. Он је већ и са фискалног гледишта важнији од метода подвојености. Уз то боље одговара канону равномерног порезовања, јер породица има — *ceteris paribus* — већу пореску снагу од појединца-обвезника: свакако, уз поштовање принципа „породичне корекције“. У том погледу запослена жена има у пореском третману право на посебне обзире. Речју, порески систем без одређене мере персонализације ирационалан је систем.

С друге стране, „рег сапита-метод“ носи у себи и сувише печат националних проблема (сукоб власти у САД и Немачкој, односно популационо питање у Француској) а да би постао модел који тражи подражавање.

Верни принципу традиционалне универзитетске неутралности изостављамо славоспев ма коме од изложених модалитета порезовања породице. Избор најприкладнијег ствар је компромиса пореске стратегије и објективног суда пореске науке... а она опомиње да су „идеална“ решења у домену пореза илузија.

Когод се нада да ће порез без мане доживети.

Нада се нечем што било није, није сад и никад неће бити.

(Mac Culloch)

Јован Ловчевих

РЕЗЮМЕ

Семья и налоги

Вопрос налогового обложения семьи неотделим от проблемы справедливого наложения налога. Поэтому современное налоговое право особое внимание посвящает многодетной семье, у которой благодаря косвенным налогам расходы повышены и которая эти расходы стремится снизить за счет прямых налогов. Подобное выравнивание в значительной степени постигается путем т.наз. техники абатмана и дедукции или же налогом на холостяков и на бездетные семейства.

В статье дается сравнительный обзор действующих в мире методов обложения налогом семейств. Сначала излагается система „индивидуального“ обложения налогом членов семьи. Приводя ее хорошие стороны — упрощенная техника и невысокие налоговые ставки, одновременно указывается и на ее слабые стороны — уменьшение налоговой базы вследствие чего и сам финансовый результат становится менее значительным чем у других modalidades обложения семейств налогом. Обложение налогом „ад персонam“ в Европе практикуется в небольшом числе стран, в том числе в СССР и Югославии.

Говоря о методе „общей“ разверстки, автор знакомит с ее альтернативами исчисления суммы облагаемого дохода — по „хозяйству“ и по „системе-аплииттинг“. Первый из приведенных методов в настоящее время является преобладающим в мире и в Европе применяется рядом государств. Его финансовый результат заключается в большем налоговом поступлении, но, по сравнению с другими методами, он ложится тяжелым налоговым бременем на граждан. Относительно оправданности увеличения налоговой ставки в доктрине, существуют противоположные мнения: некоторые из авторов отрицают, что жизнь в семейном кругу создает возможность „экономить“ на расходах. При применении указанного метода особо подвергается анализу ситуация брачных сторон, жены и детей.

Альтернатива „аплииттинг“ приводится с ссылкой на практику в США и ФРГ, в которых эта система существует благодаря специфичным конституционно-правовым и политическим причинам. Подчеркивается, что подобное обложение семейств дало весьма положительные результаты. Во Франции действующий способ обложения налогом физических лиц по методу *quotient familial* лучше всего отвечает стремлению применять на семью рациональную систему наложения налога.

SUMMARY

Family and Taxes

The problem of taxing families is inseparable from the problem of fair assessment. The modern tax law, as a consequence, devotes a special attention to large families, whose consumption burdened by direct taxes exacts levelling in the domain of indirect taxes. The pre-equation is considerable effected by the technique of abatement and deductions, i. e. in the form of taxes imposed on bachelors and childless families.

The article contains a comparative survey of the methods applied for taxing families throughout the world. The system of „individual“ taxing of members of a family is exposed first; alongside with its good points, such as simplified technique and lesser burdening, its weak points are also stated, namely tendency to diminish the base for taxing and as a consequence the fiscal effect is smaller than in other modes of taxing families. The system of taxing „ad personam“ is not applied in many European countries, the USSR and Yugoslavia are among those.

The methods of „joint assessment“ is explained, as well as both of its alternatives, „per household“ and „splitting system“. The first method is now predominant in the world since many countries in Europe are using it. Its effect is greater proteeds but it burdens more the population in comparison with other systems. There are in theory opposed views as to the justifiability of greater burdening: some authors negate the alleged savings resulting from living in family. Situations of spouses, women and children arising from the application of this system are particularly analysed.

The alternative of the „splitting“ system is reviewed in the light of the practices in the USA and Federal German Republic where it is used as a con-

sequence of specific constitutionally legal and political reasons. It is stressed that the effects of such assessment are very advantageous for families. The system of taxing natural persons by the method «quotient familial», now in use in France, is best suited to the idea to tax families in a rational way.

RÉSUMÉ

La famille et l'impôt

La question de l'imposition de la famille est inséparable du problème de l'imposition équitable. C'est pourquoi le droit fiscal contemporain a consacré une attention particulière à la famille nombreuse, dont la consommation, grevée par les impôts indirects, exige l'égalisation dans le domaine des impôts directs. Cette péréquation peut être réalisée dans une large mesure par la technique des abattements et des déductions, c'est-à-dire par la majoration sous forme d'impôts sur les célibataires et la famille sans enfants.

Dans cet article est présenté un tableau comparatif des méthodes d'imposition de la famille existantes dans le monde. En premier lieu est exposé le système de l'imposition «individuelle» des membres de la famille; outre ses qualités: la technique simplifiée et la diminution des charges, de même ses faiblesses ont été mentionnées, à savoir: le resserrement de la base de l'impôt à cause de quoi l'effet fiscal est moins prononcé dans ce cas que dans les autres modalités de l'imposition de la famille. L'imposition «ad personam» en Europe est pratiquée dans un petit nombre de pays, parmi lesquels se trouvent l'U.R.S.S. et la Yougoslavie.

La méthode de l'établissement «collectif» de l'impôt est exposée dans ses alternatives: «par ménage» et par «splitting system». La première de ces méthodes est aujourd'hui dominante dans le monde; en Europe beaucoup de pays ont recours à cette méthode. Son effet consiste dans un revenu fiscal plus élevé, mais aussi dans de plus lourdes charges de la population en comparaison avec les autres méthodes. En ce qui concerne le bien-fondé de l'augmentation des charges dans la doctrine il y a deux opinions contradictoires: certains auteurs nient les prétendues «économies» qui résultent de la vie dans la communauté familiale. Lorsque cette méthode est utilisée, les situations des époux, de la femme et des enfants sont analysées séparément.

L'alternative «splitting» est exposée dans la pratique des Etats-Unis d'Amérique et de la République fédérale allemande, où on avait eu recours à ce système pour des raisons spécifiques d'ordre juridico-constitutionnel et politique. Les effets très avantageux d'un tel établissement des impôts pour les familles sont particulièrement mis en relief. En France le mode d'imposition des personnes physiques pratiqué actuellement par la méthode du «quotient familial» correspond de la meilleure manière à la tendance qui a pour but d'appliquer à la famille le système rationnel de l'imposition.